

ĐỒNG NAI: NÂNG CAO CHUỖI GIÁ TRỊ Bưởi Tân Triều

PGS.TS PHẠM VĂN SÁNG

Giám đốc Sở KH&CN Đồng Nai

Trong chiến lược phát triển nông nghiệp của tỉnh Đồng Nai, bưởi Tân Triều được coi là một trong những cây trồng chủ lực. Với sự tham gia tích cực của các nhà khoa học, nhà quản lý, những năm gần đây, bưởi Tân Triều đã có sự phát triển đáng kể: diện tích mở rộng, sản xuất theo tiêu chuẩn GlobalGAP và VietGAP... Tuy nhiên, các nỗ lực này mới chỉ tập trung vào một vài khâu nhất định nên chưa giải quyết được triệt để vấn đề năng suất, chất lượng và đầu ra cho bưởi Tân Triều. Dưới cách nhìn toàn diện theo “chuỗi giá trị”, bài viết phân tích các điểm yếu này và đề xuất giải pháp nhằm khơi thông thị trường, tạo chỗ đứng và thương hiệu bền vững cho bưởi Tân Triều.

Chuỗi giá trị bưởi Tân Triều

Bưởi Tân Triều là một trong những nông sản nổi tiếng của Đồng Nai nói riêng và Việt Nam nói chung. Tổng diện tích trồng bưởi ở huyện Vĩnh Cửu, Đồng Nai (thủ phủ của bưởi Tân Triều) là khoảng 2.000 ha với năng suất 120 tạ/ha. Nếu được chăm sóc tốt, ứng dụng các biện pháp kỹ thuật, 1 ha bưởi 10 năm tuổi sẽ cho thu nhập khoảng 100-150 triệu đồng. Hiệu quả kinh tế của cây bưởi cao hơn nhiều cây trồng khác, góp phần nâng cao thu nhập của người nông dân trồng bưởi. Với truyền thống lâu đời của mình, bưởi Tân Triều đã tạo được chuỗi giá trị riêng với những thành công nhất định:

Thứ nhất, các yếu tố đầu vào như điều kiện tự nhiên (đất đai, khí hậu, nguồn nước...) phù hợp

với cây bưởi Tân Triều nên cho chất lượng quả bưởi thơm ngon. Người nông dân có kinh nghiệm canh tác cây bưởi lâu đời, có mối quan hệ với các tác nhân cung cấp đầu vào và thương lái, cơ sở chế biến xuất khẩu ở đầu ra. Thương lái, cơ sở chế biến cũng đã hình thành được mạng lưới quan hệ để thu mua bưởi và phân phối tới các nhà bán lẻ. Người tiêu dùng đã có sự trải nghiệm và đánh giá cao chất lượng bưởi Tân Triều. Quả bưởi Tân Triều đã có danh tiếng và thương hiệu nhất định trên thị trường.

Thứ hai, bưởi Tân Triều đã được các cơ quan của tỉnh, từ UBND tỉnh Đồng Nai, UBND huyện Vĩnh Cửu, các xã có trồng bưởi, các sở, ban, ngành chức năng có liên quan, các viện nghiên cứu, trường đại học... quan tâm, có chính sách quy hoạch, hỗ trợ, nghiên cứu, triển khai giúp phát triển và quảng

bá sản phẩm.

Thứ ba, bưởi Tân Triều có lợi thế vị trí địa lý ở gần thị trường tiêu thụ lớn là TP Hồ Chí Minh.

Tuy nhiên, bên cạnh những thuận lợi nêu trên, bưởi Tân Triều cũng còn nhiều hạn chế ở cả “đầu vào” và “đầu ra”.

Đối với các yếu tố đầu vào: khác với nhiều vùng bưởi đặc sản khác trong cả nước chỉ có một giống bưởi, bưởi Tân Triều không phải là một loại bưởi mà bao gồm nhiều loại bưởi có nguồn gốc từ vùng Tân Triều như bưởi đường lá cam, bưởi đường da láng, bưởi ổi*. Một số giống có năng suất thấp, lại hay bị sâu bệnh, tuổi thọ ngắn (bưởi ổi, bưởi đường da láng). Nếu không có các biện pháp chọn tạo, cải tiến giống thì bưởi Tân Triều sẽ khó cạnh tranh và phát triển. Bên cạnh đó, việc có nhiều giống bưởi mang tên Tân Triều cũng

gây khó khăn cho việc định vị và nhận dạng thương hiệu...

Việc nhân giống bưởi chủ yếu vẫn thông qua biện pháp chiết cành từ cây bưởi cũ trong vườn nhà là chính. Điều này khiến cho giống bưởi có thể không thuần chủng, nhiều cành chiết ra từ các cây mẹ không đảm bảo sạch bệnh khiến cây con sinh trưởng kém, năng suất thấp, dễ bị sâu bệnh. Ngoài ra, việc chọn giống, nhân giống, quản lý giống chưa được người nông dân và các cơ quan quản lý, hỗ trợ quan tâm đúng mức nên chưa chọn lọc và nhân rộng được giống tốt.

Việc cung ứng các vật tư cũng có một số vấn đề như chất lượng phân bón, thuốc bảo vệ thực vật không được quản lý chặt chẽ về nguồn gốc, xuất xứ và tiêu chuẩn chất lượng. Người nông dân không hoặc ít được hướng dẫn đầy đủ nên việc sử dụng phân bón và thuốc bảo vệ thực vật thiếu hiệu quả, thậm chí còn có tác dụng ngược. Nhiều hộ nông dân đã đề xuất nhà nước xây dựng trạm cung ứng phân bón, thuốc bảo vệ thực vật cho vùng bưởi Tân Triều.

Nhóm yếu tố đầu ra: vướng mắc trong tiêu thụ sản phẩm là vấn đề của hầu hết các chuỗi giá trị nông sản. Chuỗi giá trị bưởi Tân Triều cũng không phải là ngoại lệ, thể hiện ở một số nội dung sau:

- Thị trường bưởi còn bấp bênh, không ổn định, thường xuyên xảy ra tình trạng được mùa mất giá.

- Quan hệ liên kết trong tiêu thụ bưởi lỏng lẻo. Hầu hết nông dân bán bưởi cho thương lái và cơ sở chế biến, xuất khẩu không theo hợp đồng mà cứ nơi nào mua cao là bán. Do đó thị trường tiêu thụ bưởi rất bấp bênh.

- Chưa có các doanh nghiệp,

nhà phân phối lớn tham gia vào chuỗi giá trị và bao tiêu sản phẩm. Sản lượng bưởi còn thấp nên thiếu nguồn bưởi để thu mua và bán cho các khách hàng lớn, khó chen chân vào các chuỗi cung ứng hiện đại ở siêu thị.

- Định vị thương hiệu của bưởi Tân Triều còn hạn chế, phạm vi bao phủ và nhận biết thương hiệu còn hẹp.

- Phân phối lợi nhuận trong chuỗi giá trị còn tập trung nhiều vào các tác nhân thương mại, trong khi đó, nông dân nhận được lợi nhuận chưa tương xứng với công sức bỏ ra.

Giải pháp đề xuất

Để khắc phục tình trạng trên, trong thời gian tới, cần thực hiện đồng bộ các giải pháp sau:

Về giống bưởi

Cần lựa chọn một giống bưởi làm giống chủ lực mang tính đại diện của bưởi Tân Triều để phát triển, xây dựng và định vị thương hiệu. Việc có quá nhiều giống bưởi sẽ khó bảo đảm chất lượng sản xuất, khó xây dựng và định vị thương hiệu. Cần chú trọng thực tế phát triển của các giống bưởi, đề nghị *chọn bưởi đường lá cam là giống bưởi chủ lực*. Điều đó cũng có nghĩa là các giống bưởi khác như bưởi đường da láng, bưởi ổi sẽ không được ưu tiên phát triển mở rộng mà chỉ giữ lại một diện tích nhỏ sử dụng cho nhu cầu địa phương cũng như gìn giữ nguồn giống. Khi đó, bưởi Tân Triều cũng đồng nghĩa với bưởi đường lá cam, chứ không phải bưởi ổi hay các loại bưởi địa phương khác.

Sở Nông nghiệp và Phát triển nông thôn, Sở Khoa học và Công nghệ (KH&CN) Đồng Nai, kết hợp với các cơ quan nghiên cứu của trung ương và địa phương thực hiện tuyển lựa, lai tạo, nhân giống

nguồn giống bưởi đường lá cam có năng suất, chất lượng cao, với các đặc tính thơm ngon, ít hoặc không hạt, khắc phục những nhược điểm của giống bưởi này. Trong những năm qua, Sở KH&CN Đồng Nai đã phối hợp với một số nhà khoa học, cơ quan nghiên cứu thực hiện các đề tài về chọn giống bưởi và thu được những kết quả quan trọng. Hướng nghiên cứu này cần được tiếp tục duy trì và đẩy mạnh sao cho giống bưởi không chỉ có năng suất, chất lượng tốt mà còn thích ứng với các điều kiện biến đổi khí hậu, chống chịu thời tiết và sâu bệnh tốt hơn, nhưng vẫn giữ được hương vị riêng của bưởi Tân Triều.

Lựa chọn, xây dựng một hoặc một vài cơ sở nhân giống bưởi Tân Triều thuần, chất lượng cao, có thể đặt tại Tân Triều hoặc đặt tại một cơ quan nghiên cứu, nhưng lựa chọn một số hộ nông dân sản xuất giỏi làm đại lý cung cấp giống bưởi tốt trong vùng bưởi Tân Triều.

Tuyên truyền cho các hộ nông dân trồng bưởi về nguồn giống bưởi tốt và sự cần thiết phải mua và sử dụng các giống bưởi được tuyển chọn và nhân giống khoa học để đảm bảo năng suất và chất lượng của quả bưởi. Không dùng các giống bưởi tự nhân qua phương pháp ghép cành tại vườn nhà.

Về phân bón, thuốc bảo vệ thực vật và các đầu vào khác

Lựa chọn và chứng nhận các điểm cung cấp phân bón, thuốc bảo vệ thực vật và các đầu vào khác có chất lượng và giá cả hợp lý. Nhà nước không nên bao sân, làm thay thị trường, đứng ra trực tiếp xây dựng và vận hành trạm cung cấp phân bón và thuốc bảo vệ thực vật như một số đề xuất của nông dân, thay vào đó, vai trò của

Nhà nước là kiểm tra, giám sát và cung cấp thông tin. Các cơ quan quản lý như Sở Công thương và Phòng Công thương huyện, trung tâm/trạm bảo vệ thực vật... thông qua kiểm tra sẽ lựa chọn một số cơ sở kinh doanh phân bón, thuốc bảo vệ thực vật và các đầu vào khác hiện có tại địa phương, ký cam kết chất lượng và giá cả, thường xuyên giám sát và ghi biển chứng nhận cỡ lớn để bà con nông dân biết nơi có thể mua các loại vật tư đầu vào có chất lượng tin cậy và giá cả phù hợp.

Khuyến khích, kêu gọi các nhà sản xuất phân bón, thuốc bảo vệ thực vật và vật tư đầu vào khác có quy mô lớn, có uy tín mở chi nhánh, đại lý tại vùng Tân Triều để phục vụ trực tiếp bà con.

Đối với các giải pháp đầu ra

Cần hình thành các tổ chức tập thể của người nông dân như các hợp tác xã, câu lạc bộ hay tổ, nhóm nhằm tạo điều kiện cho người nông dân tiếp cận nhanh và dễ với các kênh phân phối lớn, hiện đại. Lâu nay, việc tiêu thụ nông sản ở nước ta chủ yếu do thương lái chi phối. Đây là các tác nhân phân phối mang tính nhỏ lẻ, vì lợi nhuận trước mắt là chính nên thường không có cam kết dài hạn, không có sự ổn định về giá cả, lại qua nhiều khâu lòng vòng trước khi sản phẩm tới tay người tiêu dùng.

Trước hết, hỗ trợ kết nối hợp tác xã, tổ, nhóm sản xuất bưởi và các hộ nông dân với các kênh phân phối hiện đại như các chuỗi siêu thị Coopmart, BigC..., các công ty phân phối nông sản trong tỉnh hoặc tại thành phố Hồ Chí Minh. Để có thể thâm nhập các kênh phân phối này, cần tìm hiểu các điều kiện để đưa hàng hóa vào các kênh của họ. Chẳng hạn như các điều kiện về: số lượng

(số lượng sản phẩm đủ lớn, đảm bảo có hàng tiêu thụ ổn định, lâu dài); chất lượng (sản phẩm tốt, ổn định, quả bưởi đồng đều, màu sắc đẹp); vệ sinh an toàn thực phẩm; giá cả, hợp đồng, giao hàng, thanh toán... Trên cơ sở nắm được các điều kiện thâm nhập kênh phân phối, có các giải pháp xử lý thích hợp để đáp ứng các điều kiện đó, nếu hiện tại có những điều kiện chưa đạt được. Kêu gọi sự hỗ trợ của các doanh nghiệp trong việc trợ giúp nông dân đạt được các tiêu chuẩn vào kênh phân phối của họ.

Thứ hai, khi đã vào được các kênh phân phối hiện đại, phối hợp với các đơn vị phân phối như Coopmart, BigC... để thực hiện các chương trình quảng bá bưởi Tân Triều. Hình thức quảng bá xúc tiến này hiệu quả hơn so với việc quảng bá qua các kênh hội chợ thương mại, hội thảo, chương trình giới thiệu sản phẩm... không gắn kết với các đơn vị phân phối, vốn có tiềm lực tài chính và kỹ năng, kinh nghiệm tiếp thị sản phẩm. Thông qua các kênh phân phối này để định vị thương hiệu của bưởi Tân Triều.

Thứ ba, hỗ trợ, tạo điều kiện phát triển các cơ sở, doanh nghiệp chế biến sản phẩm từ bưởi tại địa phương như rượu bưởi, nước ép bưởi và các sản phẩm khác. Đây cũng là một hướng để tiêu thụ bưởi Tân Triều. Đặc biệt với những quả bưởi có hình thức không đẹp, không đủ điều kiện tiêu thụ dưới dạng bưởi tươi hoặc nếu tiêu thụ thì giá quá thấp, có thể dùng để chế biến các sản phẩm từ bưởi mà không ảnh hưởng nhiều đến chất lượng. Xây dựng các quy trình chế biến rượu bưởi và các sản phẩm từ bưởi Tân Triều chất lượng tốt và năng suất cao.

Thứ tư, khuyến khích, tạo điều kiện cho các doanh nghiệp xuất

khẩu bưởi Tân Triều. Đây là một kênh tiêu thụ giúp gia tăng giá trị của quả bưởi. Tuy nhiên, thị trường nước ngoài cũng đòi hỏi các điều kiện rất cao mà việc áp dụng có thể đòi hỏi chi phí lớn, nông dân Tân Triều phần nhiều khó đáp ứng. Chẳng hạn như tiêu chuẩn GlobalGAP hầu hết nông dân đã bỏ thực hiện. Vì thế, có lẽ các cơ quan quản lý chưa nên tập trung vào các hoạt động xúc tiến, quảng bá tốn kém cho kênh này mà xã hội hóa cho các doanh nghiệp xuất khẩu bưởi.

Thứ năm, khi chưa thâm nhập được các kênh phân phối hiện đại và bắt buộc vẫn phải sử dụng thương lái trong thu mua và phân phối bưởi, cần khuyến khích nông dân và thương lái ký kết các hợp đồng mua bán chính thức và dài hạn để đảm bảo ổn định tiêu thụ sản phẩm

Thứ sáu, cơ quan quản lý địa phương cần hỗ trợ cung cấp thông tin thị trường, giá cả, dự báo nhu cầu tiêu thụ... cho nông dân để họ chủ động trong sản xuất và bán sản phẩm sao cho đáp ứng được nhu cầu thị trường và thu lợi nhuận cao nhất ✎

* Theo Nguyễn Văn Kế (2000) thì vùng Tân Triều có 14 giống bưởi đang được trồng. Còn theo nghiên cứu năm 2003 của Trung tâm Nghiên cứu cây ăn quả miền Nam thì có tới 25 giống bưởi ở Tân Triều. Thậm chí, ngoài giống bưởi thuần Tân Triều, người nông dân còn trồng một số giống bưởi khác như Da Xanh, Năm Roi. Chất lượng giống bưởi cũng bị ảnh hưởng do bị lai tạp nhiều giống bưởi khác nhau. Khách hàng cũng gặp khó khăn khi muốn biết đâu là bưởi Tân Triều khi có nhiều loại bưởi Tân Triều khác nhau. nỗ lực phát triển và quảng bá bưởi Tân Triều cũng sẽ thiếu tập trung.